

ПРАВОВИЙ МОНІТОРИНГ ЕТОСУ НАУКИ В УКРАЇНСЬКИХ ШКОЛАХ ПРАВА

Мельник Ярослав Ярославович,

orcid.org/0000-0003-1937-6772

доктор юридичних наук,

старший науковий співробітник відділу дослідження проблем
правотворчості

та адаптації законодавства України до права ЄС

Інституту правотворчості та науково-правових експертиз

Національної академії наук України

У статті досліджуються правовий моніторинг етосу науки в українських школах права.

В межах дослідження, автором з'ясовано, що проблему етосу науки українських шкіл права формують відсутність правового моніторингу щодо функціонування тієї чи іншої школи права, оцінки та дотримання ними ідеології, поглядів вчених, позицій лідера та їх послідовника, осмислення ними практик рефлексії, слідуванню певним цінностям, конви бачення імперативів тощо, що врешті решт постає як морально-етична парадигма діяльності наукової школи права.

Автором робиться акцент на тому, що особливістю наукових шкіл права в Україні є їх плюралізм, а функціональна спроможність постає як властивість забезпечувати ефективну правотворчу діяльність в державі, висуваючи вчених-правників як учасників правотворчої діяльності. В соціально-гуманітарному ключі, автор бачить проблему у тому, що наукові школи виступають осередками морально-етичної діяльності, будучи не завжди академічними осередками в галузі державознавства і правознавства, все таки, здатні акумулювати у собі науково-організаційний та інтелектуальний потенціал; надавати науковій експертній висновки із викликами часу, відображати запити на державотворчі та правотворчі процеси в Україні; формулювати нові перспективні наукові напрями, тощо. Все це, окреслюється як стійке прогресивне громадянське суспільство, що формує та утримує науковий потенціал України.

Аналіз концепції наукових шкіл права на думку автора показує, що діяльність вітчизняних наукових шкіл права демонструє рефлексію у їх діяльності, яка відображає ідеологічні переживання, етику та моральність пізнання права, цілі та, що головне, цінності у праві та правовому регулюванні, юридизації тих чи інших феноменів права. Автор зазначає, що одні наукові школи права переймаються та відстоюють ідею «правотворчості» (наскрізного правового інституту), не вдаючись у конву природнього чи позитивного права. Ці школи, відображають змішану модель ефективного, діючого, затребуваного у нормопроєктуванні. Інші наукові школи права, навпаки, слідують архаїчним моделям, заснованими на історичній архітектоніці розвитку права. Попри це, автор вважає, що ті школи права, які зорієнтовані на глибокому дослідженні та слідуванні ідеології верховенства права, притримуються не стільки звичаєвих національних традицій права, скільки слідують євроцентризьким практикам. Усі ці та інші школи характеризуються не стільки особливостями морально-етичної складової, скільки звичаями та ідеологією напрямків дослідження, що формує предмет їх цінностей, як елементу етосу науки права.

Ключові слова: філософія права, теорія права, правотворчість, правовий моніторинг, наукові школи права, етос науки, етос науки школи права.

Melnyk Yaroslav. Legal Monitoring of the Ethics of Science in Ukrainian Law Schools

The article examines the legal monitoring of the ethos of science in Ukrainian law schools.

Within the framework of the study, the author found out that the problem of the ethos of science in Ukrainian law schools is formed by the lack of legal monitoring of the functioning of a particular school of law, their assessment and adherence to ideology, views of scientists, positions of the leader and their follower, their understanding of reflection practices, adherence to

certain values, convergence of visions of imperatives, etc., which ultimately emerges as a moral and ethical paradigm of the activities of a scientific school of law.

The author emphasizes that a feature of scientific law schools in Ukraine is their pluralism, and functional capacity appears as a property of ensuring effective law-making activity in the state, nominating legal scientists as participants in law-making activity. In a socio-humanitarian sense, the author sees the problem in the fact that scientific schools act as centers of moral and ethical activity, being not always academic centers in the field of political science and law, nevertheless, they are able to accumulate scientific, organizational and intellectual potential; provide scientific expert conclusions with the challenges of the time, reflect requests for state-building and law-making processes in Ukraine; formulate new promising scientific directions, etc. All this is outlined as a stable progressive civil society that forms and maintains the scientific potential of Ukraine.

Analysis of the concept of scientific schools of law, in the author's opinion, shows that the activities of domestic scientific schools of law demonstrate reflection in their activities, which reflects ideological experiences, ethics and morality of knowledge of law, goals and, most importantly, values in law and legal regulation, juridification of certain phenomena of law. The author notes that some scientific schools of law adopt and defend the idea of "lawmaking" (a cross-cutting legal institution), without entering into the convo of natural or positive law. These schools reflect a mixed model of the effective, the effective, and the demanded in normative design. Other scientific schools of law, on the contrary, follow archaic models based on the historical architectonics of the development of law. Despite this, the author believes that those schools of law that are oriented towards in-depth research and following the ideology of the rule of law adhere not so much to customary national traditions of law as to follow Eurocentric practices. All these and other schools are characterized not so much by the peculiarities of the moral and ethical component, as by the customs and ideology of the areas of research that form the subject of their values, as an element of the ethos of the science of law.

Key words: philosophy of law, theory of law, lawmaking, legal monitoring, scientific schools of law, ethos of science, ethos of science of the school of law.

Вступ. Проблема етосу науки українських шкіл права є майже не дослідженою, саме тому виникає потреба у проведенні дослідження на предмет правового моніторингу стосовно діяльності тієї чи іншої школи права, аби визначити етос науки в правовій доктрині, його функціональне призначення та характеристики.

Стан дослідження. Для того, аби ефективно дослідити проблеми правового моніторингу етосу науки в українських школах права, доцільно проаналізувати стан дослідження цього питання у декількох таких складових як от питання наукових шкіл права, питання правового моніторингу та питання безпосередньо етосу науки. Саме такий підхід, на нашу думку, надасть можливість оцінити стан розробки проблеми, а також послідовно підійти до проблеми безпосередньо етосу науки в українських школах права.

Так, на сьогодні проведені дослідження, які були сфокусовані на українських наукових школах права охоплюються не значними напрямками їх оцінки, характеристики, пізнання їх діяльності.

Зокрема, проблемами наукових шкіл права були побіжно підняті у текстах

лекцій – «Історія виникнення наукових шкіл у трудовому праві» (2023) [3, с. 6]; в енциклопедичних довідках – щодо Харківської школи права [1, с. 977–980], Львівської школи права [1, с. 980, 987, 988, 989], тощо; у наукових статтях – М.Б. Мельник, як от: «Еволюція наукових шкіл трудового права в Україні: праксеологічний дискурс» (2025), «Правовий моніторинг у системі трудового права України та ознаки його ефективності» (2024), «Правовий моніторинг як елемент правотворчості у системі трудового права України» (2024) тощо [10, с. 48–59; 11, с. 14–19; 12, с. 55–64]; у науковій статті – Я.Я. Мельник та О.В. Перевертун «Наукові школи як учасники правотворчої діяльності» (2026) [13, с. 56–64]; і т.д.

Проблеми правового моніторингу були досліджені безпосередньо посеред вітчизняних вчених правників: О.О. Кот, А.Б. Гриняком, А.М. Колодієм, В.М. Тернавською, Н.В. Маловською, та іншими [23].

Проблеми етосу науки розкрились та досліджувались – Р.Мертоном [31], О. Комар [7, с. 199–200], Н.П. Козаченко

[4, с. 38–46], О.О. Поліщук [20, с. 58–62] та іншими. Однак, про етос юридичної науки, як і проблеми етосу наукових шкіл права не досліджувались, не розроблялись. Не розкривались і такі питання під кутом зору безпосередньо правового моніторингу.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи проблеми правовий моніторинг етосу наукових шкіл права постає за доцільне з'ясувати ці проблеми від загального до конкретного (спеціального), де загальними питаннями будуть розкриття особливостей етосу науки та правового моніторингу, а конкретними проблеми наукових шкіл права інституції, їх функціонування, розвитку, тощо.

Так, насамперед, варто звернути увагу на те, що родоначальником концепції етосу науки вважається соціолог Роберт Мертон. У своїй праці «Соціологія науки: теоретичні та емпіричні дослідження» (1973) вчений досліджував проблеми нормативної структури науки, та ряд інших проблем соціології науки [31; 25, с. 60].

В навчальному посібнику короткого термінологічного словника до нарису із сучасної філософії, зазначається, що термін «етос» походить від грецького та означає «характер», «мораль», «звичай». Під ним розуміють систему етичних та естетичних цінностей, детермінованих специфікою групового світогляду (релігійного, станового, національного тощо); притаманну тим чи іншим культурам, або історичним епохам, умовну модель чуттєво-емоційного та морального сприйняття дійсності, яка визначає специфіку їх ціннісних систем [26, с. 357].

У філософському словнику термін «етос науки» позначається як одне з основних понять сучасної філософії, соціології та *епістемології* науки. При цьому наголошується, що це поняття відіграє центральну роль у тих галузях рефлексії, в яких наука осмислюється як одна з соціокультурних практик, а саме – як когнітивна практика співтовариства учених. Також, зазначається, що «етос науки» – це сукупність найбільш функціонально дієвих, необхідних для життєдіяльності даного наукового співтовариства *цінностей*, норм пове-

дінки, морально-етичних імперативів. Саме у ньому, в цьому терміні, в своєрідній формі закріплені історичне минуле практики наукового співтовариства, особливості його соціальної організації, установлений спосіб життєдіяльності. До елементів «етосу науки» належать такі цінності, норми й регулятиви, як універсалізм, свідомий скептицизм, неупередженість, інтелектуальна незалежність і скромність [30, с. 210–211].

З огляду на таке тлумачення цього терміну, не важко віднайти характерні особливості для таких осередків наукового співтовариства, як наукові школи. Адже термін включає цінності, норми поведінки, звичаї, морально-етичні імперативи, практики співтовариства учених у тій чи іншій науковій школі. Очевидно, коли йдеться про плюралізм наукових шкіл права (адже вони апіорі мають різні ідеологічні напрями діяльності та розвитку – *Я.М.*), то і відповідно питання етосу науки має безпосереднє відношення задля розгляду наукових шкіл права під кутом зору правового моніторингу. І питання важливе та заглиблюється тому, що сучасне право є прерогативою формування юристів-професіоналів, законотворчої (правотворчої) філігранності експертів-вчених. Саме тому наукові школи права у розрізі етосу науки мають значення для дослідження.

Н.П. Козаченко, у своїй науковій публікації «Критичне мислення в контексті зміни наукового етосу» (2020) [4, с. 44], приходить до висновку у тому, що Ознакою та наслідком цього є втрата наукою центральної суспільної позиції у ціннісному смислі, – беззаперечна віра в науковий прогрес змінюється повсякденним скепсисом щодо наукових здобутків, що підкріплюється неоднозначністю наукових відкриттів та технологічних здобутків. Поряд з наукою у продукуванні достовірності паритетні місця займають інші світоглядні форми, що засновуються на міфологічному, релігійному або псевдонауковому підґрунті. Зміна суспільного статусу наукового знання породжує неабиякий суспільний попит на формування та розвиток критичного мислення, яке здається єдиним способом відновити раціональність, скептичність, науко-

вість у комунікативному просторі. Але при цьому треба розуміти, що критичне мислення не тільки відбиває наявний науковий етос, прийняте у суспільстві розуміння раціональності і ставлення до науки, а має специфіку функціонування, яка в зворотному напрямку впливає на формування суспільного статусу науки і науковий етос [4, с. 44].

Українська вчена О. Комар у своєму дослідженні «Чи потребує наука регулювання: етос і самоорганізація у науці» (2024), доводить, що наука не потребує зовнішнього регулювання, покладаючись на власні саморегулятивні механізми, але має підтримувати зворотний зв'язок з суспільством поза науковими спільнотами, зокрема, реагувати на його запити. Етика науки, шляхом визначення ефективних способів самоорганізації науковців, має суттєвий вплив на ефективність науки як форми знання і соціальної діяльності. Тому вона повинна гнучко реагувати на нові виклики, адаптуючись до змін у науці [7, с. 216].

Такий підхід є доволі абстрактним та широким для юриспруденції, тому із такими висновками важко погодитися повністю, оскільки в правовій науці завжди постають та поєднуються такі категорії як наука і право, право і наука, правова наука, правова доктрина, які, так чи інакше є праворегулятивними, нерозривно регулятивні правом. Тому вони потребують регуляторів, інструментів.

На думку О.О. Поліщук, аналіз поняття «етосу науки» свідчить про те, що вчені переосмислили цінність свого внеску в суспільний прогрес, зрозумівши, що вони є невід'ємною частиною соціуму. Наука стала самоцінною. Також, вважається, що наука вплинула об'єднання великої кількість взаємопов'язаних елементів, таких як от: (а) набір методів для встановлення істинності знання, (б) накопичення знання за допомогою цих методів, (в) набір культурних цінностей та норм, що управляють науковою діяльністю тощо. Водночас, як зазначає О.О. Поліщук, метою науки як інституту виступає примноження достовірного знання. Врешті решт, дослідниця зазначає, що вся структура технічних та моральних

норм допомагає досягненню результату. наука має методологічне, раціональне виправдання за допомогою етичних та логічних підтверджень [20, с. 61].

Разом з тим, Г. Старікова, досліджуючи проблеми етапи розвитку етосу, приходять до висновків стосовно того, що наявність виділених нею трьох значних етапів розвитку етосу науки, можна поділити на класичний, некласичний та сучасний, постнекласичний етапи. Вияв цих етапів дозволив проаналізувати ті суттєві трансформації, які відбуваються в аксіологічній сфері наукової діяльності [27, с. 287]. Дослідження цієї проблеми на її думку дозволяють зробити припущення, що сучасний етап розвитку науки можна позначити як етап зміни парадигм – перехід від традиційних наративістських підходів до формування когнітивно-гуманістичного образу науки [27, с. 287]. При чому, саме формування нового етосу сучасної науки відбувається в лоні більш широкого процесу – процесу становлення нової планетарно-екологічної свідомості, що відповідає практиці взаємодії цивілізації і природи в сучасних умовах [27, с. 287]. Проблеми, пов'язані з соціальною відповідальністю вчених не тільки конкретизуються, а й у певному сенсі універсалізуються, оскільки виникають у різних сферах наукового пізнання, включаючи і фундаментальне знання. Звідси й актуалізація такого ригоричного імператива нового етосу науки: «Не має бути аморальної науки!» – як у сенсі наслідків застосування її досягнень, так і в сенсі її етичної нейтральності, байдужості до долі цивілізації [27, с. 287].

За таких висновків виникають певні перестороги, стосовно морально-етичного компоненту тієї чи іншої наукової школи права в Україні. Адже при позитивістській конві досліджень та ідеології верховенства права, виникає потреба узгодження морально-етичної складової історичної школи права, школи права природного права, антропологічної школи права тощо.

Разом з тим, переходячи від етосу науки як загально-гуманітарного та філософсько-соціального феномену, варто визначити основні характеристики правової категорії правового моніторингу,

аби більш чіткіше підійти до функціонального призначення правового моніторингу в дослідженні етосі науки.

Так, поняття «правовий моніторинг» визначається як «... систематична комплексна контрольна діяльність, спрямована на відстеження, аналіз та оцінку реалізації прийнятих нормативно-правових актів щодо: (1)уведення їх у дію в повному обсязі (набрання нормативно-правовими актами чинності, реалізації норм права, викладених у їх перехідних положеннях, прийняття (видання) підзаконних нормативно-правових актів, спрямованих на реалізацію нормативно-правових актів, щодо яких проводиться правовий моніторинг); (2)досягнення запланованих цілей нормативно-правового регулювання, їх впливу на суспільство та (або) на окремі соціальні групи, сектори чи галузі, а також визначення соціальних, правових, політичних, економічних, екологічних, адміністративних та (або) інших можливих запланованих наслідків чи виявлення незапланованих наслідків [22].

У ч. 4 ст. 22 Закону України «Про правотворчу діяльність» від 24 серпня 2023 р. № 3354-IX (надалі – Закон від 24 серпня 2023 р. № 3354-IX) зазначається, що наукова концепція розвитку законодавства України – це документ юридичного прогнозування рекомендаційного характеру, в якому на теоретико-емпіричній основі здійснюється системне прогнозування розвитку законодавства України, його окремих сфер, галузей та напрямів. При чому, розроблення Наукової концепції розвитку законодавства України здійснюється один раз на п'ять років Національною академією наук України. Наукова концепція розвитку законодавства України надсилається до Кабінету Міністрів України для її врахування під час планування правотворчої діяльності [21].

У п. 5 абс. 13 Розділ 2 «Здійснення правового моніторингу актів» Порядку здійснення правового моніторингу щодо підзаконних нормативно-правових актів затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 травня 2024 р. № 574 (надалі – Порядок) визначено, що суб'єкт правового моніторингу як джерело інфор-

мації та даних під час оцінки актів може використовувати, з поміж інших, наукові дослідження [19]. Однак даний порядок поки не діє, як і Закон від 24 серпня 2023 р. № 3354-IX, що ускладнює ефективне нормативно правове регулювання правового моніторингу, застосування його за суттю.

У дослідженні присвяченому проблемам моніторингово-правового процесу та техніки підготовки моніторингового звіту А.М. Колодій та В.М. Тернавська приходять до висновків у тому, що моніторингово-правовий процес має містити у собі такі стадії як от: підготовчу; збору інформації; моніторингової експертизи; оцінювання ефективності дії нормативно-правового акта; прогнозування потреби у подальшому правовому регулюванні; кінцеву [23, с. 126]. Ба, більше, з поміж інших таких частин моніторингового звіту (визначення проблеми, стан нормативно-правового регулювання, практика застосування нормативно-правових актів, статистичні дані, результати проведеного анкетування, міжнародний досвід), сама по собі структура моніторингового звіту повинна й передбачати таку частину як от «Науково-дослідні матеріали». Зазначається, що їх суть огляду наукових джерел з проблеми, що досліджується, полягає не у цитуванні окремих думок науковців, а в узагальненні науково обґрунтованої інформації та виведенні доктринальної концепції, теоретичної формули вирішення конкретної проблеми [23, с. 123].

Досліджуючи проблеми співвідношення науково-правової експертизи та правового моніторингу у забезпеченні якості законодавства України О.О. Кот зазначає, що правова експертиза у поєднанні із моніторингом нормативно-правових актів є одним із напрямів формування перспективного законодавства в Україні, оскільки передбачає дослідження суспільних відносин з метою збору фактичного матеріалу та отримання інформації, необхідної для оцінювання, прогнозування, контролю та формування рекомендацій щодо забезпечення їх оптимального стану [23, с. 146].

А.М. Колодій, А.Г. Лапко та А.І. Хальота у дослідженні присвяченому проблемам

потреби розроблення та прийняття Закону України «Про правовий моніторинг нормативно-правових актів», у висновках зазначають про те, що з огляду на різні підходи до формування структури цього Закону, найбільш оптимальна структура Закону України «Про правовий моніторинг нормативно-правових актів» зазначена на їх думку саме в їх дослідженні. З огляду на це, вчені-дослідники схиляються до того, що не виключається проблеми стосовно доповнення, зміни та доопрацювання в силу тих чи інших обставин, утім, вважають, що його архітектоніка, обов'язково має включати наступні розділи: «Загальні положення»; «Здійснення правового моніторингу»; «Особливості певних видів правового моніторингу»; «Звіт про результати правового моніторингу»; «Обов'язковість здійснення правового моніторингу»; «Прикінцеві положення» [6, с. 34].

Таким чином, реферативний огляд проблем правотворчої діяльності та правового моніторингу як ті, що підняті в доктрині права а також і безпосередньо нормативно-правових актів, цілком виправдано постає питання про те, що наукові дослідження мають тісний праворегулятивний зв'язок та вплив на правотворчу діяльність.

З огляду на тенденцію доречно вказати на те, що в енциклопедії історії України зазначається, що «наукові напрями, школи, течії, гуртки» є неформальною інституціоналізацією науки, зорієнтованою на самоосягнення і самопізнання, врешті-решт на саморозгортання й самоорганізацію академічної спільноти в певному історичному часі, соціо- та етнокультурному просторі. Також, зазначається, що у широкому сенсі йдеться про розмаїття форм і способів засвоєння й адаптації науковою корпорацією інтелектуальних настанов, культурних віх, світоглядних орієнтирів, етичних цінностей, естетичних критеріїв, соціальних норм, громадських і суспільно-політичних вимог, які трансформуються й транслуються неформальними об'єднаннями вчених, що доповнюють наявну організаційну структуру чи виступають її предтечею, у відповідні дослідницькі інтенції, програми, проекти, концепти, теорії, прийоми і методики фахового вишколу, способи комунікації

та циркуляції інформації в діяхронному й синхронному вимірах. А у вузькому розумінні, «наукові школи» розуміються як групове світосприйняття, точніше – розмаїття форм самосвідомості наукової спільноти, котру репрезентують різноманітні неформальні утворення (напрями, школи, течії, гуртки, малі групи, творчі тандеми чи союзи співавторів та ін.), що творять поле інтелектуальної взаємодії й комунікації, афористично прозване «простором довіри», яке безпосередньо пов'язане з тим або ін. феноменом авторства соціогуманітарних. Появу неформальної інституціоналізації пов'язують із дослідницькими рефлексіями вчених/мислителів/інтелектуалів щодо творчості, передусім зі спробами досягнути її витоків та саму природу, зокрема збагнути роль колективного й індивідуального, групового та персонального тощо [5].

Натомість, наукові школи права мають свою специфіку, притаманну для права як феномену.

Наукові школи права. Ю.С. Шемшученко, О.В. Скрипнюк досліджуючи питання наукових шкіл права, роблять у назві статті акцент на їх «академічності». Зокрема, у науковій публікації «Академічні наукові школи в галузі державознавства і правознавства» (2019) зазначається, що сьогодні наукові академічні школи в галузі державознавства та правознавства Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України є надбанням правової науки всієї держави. Вони акумулюють у собі науково-організаційний та інтелектуальний потенціал, розвиваються, оновлюються, дають гідні відповіді на виклики часу, відповідають потребам державотворчого та правотворчого процесів в Україні, формують нові перспективні наукові напрями [29, с. 92].

Я.Я. Мельник та О.В. Перевертун, досліджуючи Наукові школи як учасники правотворчої діяльності (2026) Науковою школою правотворчості в Україні, слід вважати ті наукові осередки, які системно підходять до питання правотворчості та мають відповідного лідера наукової школи, мають розроблені доктринальні концепції, що методологічно забезпечують політику правотворчого процесу, чим покликані забезпечити ефективну

правотворчу діяльність в державі, виступити правосуб'єктними учасниками правотворчої діяльності, мають своїх послідовників та відповідну базу дослідження, навчання, концентрації наукової спільноти та підтримання конкретної правничої ідеології, напрямку, що характеризується стійкістю та раціональним підходом до юридичного прогнозування, інструментами правозастосування [13, с. 62].

Ба, більше, вчені додають, що ці чи інші наукові школи права в Україні, так чи інакше є учасниками правотворчої діяльності, адже на них поширюється законодавство про правотворчу діяльність без обмежень. Ба, більше, вони мають відповідну «правотворчу правосуб'єктність» та здатність до правотворчої чи то правомоніторингової діяльності. Ці характеристики виступають унікальним правовим явищем, здатними забезпечити помірну чи то ефективну нормативно-правову, методологічну політику конкретних напрямків пізнання права, підтримання правових течій та ідеологій. В Україні, наукові школи характеризуються багатогранністю, плюралізмом що здатні якомога якісніше, всебічніше впливати на правотворчі процеси в Україні, долучатися до євроінтеграційних процесів, бути учасником правотворчого процесу [13, с. 62]. У контексті правотворчості, вчені визначають як окрему школу права київського регіону – Школу правотворчості, що діє в Інституті правотворчості та науково-правових експертиз НАН України [13, с. 62].

Відповідно до Переліку наукових шкіл Київського національного університету імені Тараса Шевченка, які пройшли атестацію у 2024 р., такий містить лише одну наукову школу права під керівництвом В.І. Щербини («Правове регулювання праці та соціальних відносин: історія, філософія, теорія») [15]. Щоправда, вже в 2025 році, у Переліку наукових шкіл, які пройшли атестацію/реєстрацію у 2025 році на Науково-експертній раді Київського національного університету імені Тараса Шевченка згідно розпорядження №16 від 11.02.2025 року, визначено п.21 наукову школу права за назвою «Міжнародне право» під керівництвом В.В. Мицика [16].

М.Б. Мельник досліджуючи еволюцію наукових шкіл трудового права в Україні через призму праксеології (2025) зазначає, що проблеми, що зумовили розвиток шкіл трудового права, свідчать про удосконалення методологічного інструментарію, спрямованого на ефективну організацію трудового права, формування дієвого трудового законодавства, удосконалення підходів в освітніх дисциплінах і розвиток доктрини трудового права. М.Б. Мельник приходить до висновку, що концепція сучасних наукових шкіл трудового права має потенціал відобразити фундаментальні питання, що правова політика трудового права превалює в сучасних трудових правах, впливає на забезпечення належного соціально-економічного устрою, правового режиму, ефективної концепції трудового права України загалом....» [10, с. 48].

М.О. Мельник, досліджуючи проблеми школи правового реалізму та використання її висновків для вдосконалення правосуддя в Україні, зазначає, що формалізм все ще є притаманною рисою для української юриспруденції. Задля подолання юридичного формалізму, вдосконалення правосуддя в Україні шляхом опанування знань, щодо мистецтва побудови правової аргументації, необхідно аналізувати здобутки школи правового реалізму [9, с. 58].

Таким чином, з огляду на викладене постає очевидним, що етос наукових шкіл права може бути розпізнаний завдяки проведенню правового їх моніторингу. Здійснення правового моніторингу українських шкіл права дозволяє визначити морально етичну конву діяльності тих чи інших шкіл права, їх специфічність та засновки до традицій, що впливають із лідера школи права, його методів дослідження права, специфіки впливу на розвиток права, ідеології правопізнання тощо.

З огляду на викладене, варто звернути увагу на те, що наукові школи права відіграють фундаментальну роль не тільки для підготовки правників, впливу на правову політику та правову ідеологію, але й розвитку правової доктрини.

Однак, зрозуміло, що сучасні наукові школи права в Україні характеризуються

плюралізмом підходів та методології у своїй діяльності. І ці питання є принциповими для дослідження через те, аби розпізнати усю палітру доктринального ландшафту тієї чи іншої наукової школи права як певної унікальної системи, соціального явища.

Однак, правовий моніторинг не охоплює законодавчим аспектом моніторинг тих чи інших шкіл права, доволі слабко він відстежується у дослідженнях вчених-правників. Відтак можливо припустити, що їх наукові результати в галузі права, зачасту, залишаються без застосування у практичній так і в навчально-методологічній площині, не використовуються доктринально. Попри це, сам факт умовного існування «наукової школи», імпозиціювання певною науковою школою себе як «школою» науки, вказує на наявність різних поглядів, наявність різних методологічних інструментів, рівня наукової культури, соціальних поглядів, завдань та спроможностей.

Тут, варто звернути увагу на термін «плюралізм».

Зокрема, слово «плюралізм» подається як «... багатоманіття систем концептуально оформлених уявлень, ідей, цінностей, поглядів щодо суспільно-політичного життя, які відображають інтереси, світогляд, умонастрої людей, класів, націй, громадських рухів та інших суб'єктів політики ... [18]».

У юридичній енциклопедії зазначається про термін «правовий плюралізм», де це «багатоманіття» має правове навантаження. Зокрема, воно визначається як багатоманітність форм пізнання та існування права. До прикладу, в антропологічному аспекті, цей термін інтерпретується як правова ситуація, за якої правове буття людини визначається одночасно як нормами офіційного (державного) писаного права, так і нормами «традиційного» або звичаєвого права. А методологічна площина правового плюралізму, окреслюється множинністю різноманітних методологічних принципів, підходів, методів тощо пізнання права [2, с. 667].

На трибуні молодих вчених, також активно приділяється увага «правовому плюралізму». Зокрема, Ю.О. Луконцева приходить до висновку стосовно

того, що «... правовий плюралізм являє собою не штучно вигадане окремими науковцями поняття, а конкретний феномен, що відображає реалії та потреби політико-правового розвитку суспільства у новітніх історичних умовах. Його необхідність переконливо доводиться з сутнісно-правових, культурно-психологічних, глобально-історичних і прагматичних позицій. ... [8, с. 31]». В.Д. Шамбура стверджує, що «...правовий плюралізм, заперечуючи визначення права виключно як результату державної діяльності, передбачає існування неофіційного права як правової реальності. Це впливає з того, що в суспільстві існують відносини, правові за самою своєю природою... [28, с. 38]», тощо.

Такі підходи цілком дотичні до питання правової доктрини, можливості пізнання її як певного плюралістичного феномену.

Зокрема, у юридичній енциклопедії зазначається, що правова доктрина є сукупністю ідей та принципів, які знаходяться в нерозривному двосторонньому зв'язку з юридичною наукою, законодавством та практикою, та визначають основні засади, на яких засновується правова система держави. Доктрина бере свій початок в минулому, прямо регламентує право сучасності, визначає право майбутнього та постійно функціонує як динамічна категорія, що забезпечує подальший розвиток та вдосконалення права [17, с. 30]. Отже, множинність, а відтак і різноманітність, також присутня у правовій доктрині.

Отож, враховуючи викладене, можна стверджувати, що наукові школи права відображають різноманіття та багатовекторність підходів до розуміння права. Кожна окрема наукова школа заснована на певних традиціях, лідерах думок, послідовники якої відстоюють ті чи інші засадничі для права ідеї, інструменти, твердження та концепції існування того чи іншого правового феномену. Як там пак, саме таке різноманіття на нашу думку, здатне відобразити цілісну картину правової доктрини, продемонструвати якнайширший потенціал правової науки, її спроможності, закласти широкий вибір доктринальних інструментів для праворозуміння, врегулювання пра-

вових відносин, розвитку правотворчої та законотворчої діяльності. У плюралізмі наукових шкіл відображається й онтологічний аспект а не тільки ціннісний. Адже правове буття наукової школи завжди є унікальною рефлексією на ту чи іншу правову ситуацію, правову реальність, правову ідеологію.

Отож, слід вважати, що розвиток ідеї плюралізму наукових шкіл у правовій доктрині повинен бути більш ширшим, на рівні вироблення системних та цілісних досліджень, аби належним чином розуміти правове, ідеологічне та методологічне навантаження та вплив правових шкіл, для уявлення цілісної науково-правової картини.

Розкриваючи проблеми наукових шкіл права та їх правового моніторингу в ключі етосу науки, варто звернути увагу на дослідження, у якому відображається «Сутність, формування та розвиток людського капіталу як основи національного багатства». Зокрема, Б.В. Островська, з цього приводу зазначає, що «... одним із найважливіших джерел багатства є людський капітал, оскільки знання, освіта та навички зазвичай визначають дохід людини. Також він є головним національним багатством. ... Він прямо пов'язаний з процвітанням будь-якої нації, оскільки дозволяє економіці країни розвиватися. Коли людський капітал зростає в таких сферах, як, наприклад, наука, освіта та менеджмент, це приводить до зростання соціального добробуту, підвищення продуктивності, розвитку інновацій, підвищення рівня інвестицій, що сприяє загальному економічному зростанню ... [24, с. 134]». На думку вченої, захист Української держави, виходячи з моральних аспектів, ґрунтується на споконвічних цінностях українського народу, серед яких сім'я закладає основу сталого розвитку суспільства та його людського капіталу, а тому збереження інтересів родин та їх державна підтримка має бути фундаментом для відбудови держави в повоєнний період [24, с. 154].

Виходячи із такого підходу, не важко помітити прояв етосу українських шкіл права, його елементи, такі як от: морально-етичність як цінності капіталу, власне, наукового потенціалу.

Висновки. В межах висновків, варто констатувати, що проблему етосу науки українських шкіл права формують відсутність правового моніторингу щодо функціонування тієї чи іншої школи права, оцінки та дотримання ними ідеології, поглядів вчених, позицій лідера та їх послідовника, осмислення ними практик рефлексії, слідуванню певним цінностям, конвн бачення імперативів тощо, що врешті решт постає як морально-етична парадигма діяльності наукової школи права.

Особливістю наукових шкіл права в Україні є їх плюралізм, а функціональна спроможність постає як властивість забезпечувати ефективну правотворчу діяльність в державі, висуваючи вчених-правників як учасників правотворчої діяльності. В соціально-гуманітарному ключі, доречно звернути увагу на те, що наукові школи права виступають осередками морально-етичної діяльності, однак будучи не завжди академічними осередками в галузі державознавства і правознавства, все таки, вони здатні акумулювати у собі науково-організаційний та інтелектуальний потенціал; надавати наукові експертні висновки із викликами часу, відображати запити на державотворчі та правотворчі процеси в Україні; формулювати нові перспективні наукові напрями, тощо. Все це, окреслюється як стійке прогресивне громадянське суспільство, що формує та утримує науковий потенціал України.

Фактично, у цих узагальнених особливостях, відображається специфіка етосу українських наукових шкіл права. У їх змісті відображається об'єкт та предмет правового моніторингу. Адже правовий моніторинг при з'ясуванні етосу науки українських шкіл права, є не лише інструментом, але й рефлексією в діяльності тієї чи іншої наукової школи права на правопорядок, відсутність такого тощо.

Аналіз концепції наукових шкіл права показує, що діяльність вітчизняних наукових шкіл права демонструє рефлексію у їх діяльності, яка відображає ідеологічні переживання, етику та моральність пізнання права, цілі та, що головне, цінності у праві та правовому регулюванні, юри-

дизації тих чи інших феноменів права. Звідси, одні наукові школи права переймаються та відстоюють ідею «правотворчості» (наскрізного правового інституту), не вдаючись у конву природного чи позитивного права. Ці школи, відображають змішану модель ефективного, діючого, затребуваного у нормопроектванні та доктринальних дослідженнях. Інші наукові школи права, навпаки, слідуєть архаїчним моделям, заснованими на історичній архітектоніці розвитку права. Попри це, ті школи права, які зорієнтовані на глибокому дослідженню та слідуванню ідеології верховенства права, притримуються не стільки звичаєвих національних традицій права, скільки слідуєть євроцентризьким практикам. Усі ці та інші школи характеризуються не стільки особливостями морально-етичної

складової, скільки звичаями та ідеологією напрямків дослідження, що формує предмет їх цінностей, як елементу етосу науки права.

Правовий моніторинг наукових шкіл права має потенціал розкрити спроможності того чи іншого вченого, наукового колективу, практиків, які сформовані завдяки науковій школі впливати на правову думку, формувати унікальне бачення правової політики, відображаючи ідеологію в праворозумінні, правозастосуванні. Все це і може вказувати на так званий «етос наукових шкіл права» («науковий почерк») які діють в Україні. Зрештою, даний аспект має тісний зв'язок із трудовим та соціальним правом, що може носити характер порушення питання про професійну спроможність.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Велика українська енциклопедія: у 20 т. Х.: Право, 2016. Т.2: *Філософія права*/ редкол.: С.І. Максимов (голова) та ін.; Нац.акад.прав.наук України; Ін-т держави і права імені В.М. Корецького НАН України; Нац.юрид.ун-т імені Ярослава Мудрого. 2017. 1128 с.
2. Велика українська енциклопедія: у 20т. Х.: Право, 2016. Т.:3: *Загальна теорія права*/ редкол.: О.В. Петришин (голова) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права імені В.М. Корецького НАН України; Нац.юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. 2017. 952 с.
3. Історія виникнення наукових шкіл у трудовому праві : лекція з навч. дисципліни «Сучасні доктрини трудового права» / уклад.: К. Ю. Мельник, Є. Ю. Подоржній. Харків (Вінниця), 2023. 15с.
4. Козаченко Н.П. Критичне мислення в контексті зміни наукового етосу. *Наукове пізнання: методологія та технологія*. 2(46) 2020. С. 38–46. URL: DOI <https://doi.org/10.24195/sk1561-1264/2020-2-6> (дата звернення: 03.07.2026).
5. Колесник О.В. *Наукові напрями, школи, течії, гуртки*. Енциклопедія історії України: в 10 т. Київ: Наук. думка, 2010. Т. 7: Мі–О. 728 с. URL.: https://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Naukovi_s (дата звернення: 03.07.2026).
6. Колодій А.М., Лапко А.Г., Хальота А.І. Закон України «Про правовий моніторинг нормативно-правових актів»: необхідність, структура та закономірності набрання чинності. *Нове українське право*, Вип. 2, 2025. С. 27–36. DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2025.2.3> (дата звернення: 03.07.2026).
7. Комар О. Чи потребує наука регулювання: етос і самоорганізація у науці. *Філософія освіти*. 2024. 30 (2). С. 199–220. URL: <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2024-30-2-13> (дата звернення: 03.07.2026).
8. Луконцева Ю.О. Обґрунтування правового плюралізму в сучасному світі. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Сер.: Право. 2021. Вип. 31. С. 27–32. DOI: <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2021-31-03> (дата звернення: 03.07.2026).
9. Мельник М.О. Школа правового реалізму та використання її висновків для вдосконалення правосуддя в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2016/1.

С. 56–59. URL.: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/issue/view/58/1-2016-pdf> (дата звернення: 03.07.2026).

10. Мельник М.Б. Еволюція наукових шкіл трудового права в Україні: праксеологічний дискурс. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2025. №2. (30). С. 48–59. DOI: <https://doi.org/10.33270/02253002.6> (дата звернення: 03.07.2026).

11. Мельник М.Б. Правовий моніторинг у системі трудового права України та ознаки його ефективності. *Нове українське право*. №6. 2024. С. 14–19. DOI <https://doi.org/10.51989/nuL.2024.6.2> (дата звернення: 03.07.2026).

12. Мельник М. Правовий моніторинг як елемент правотворчості у системі трудового права України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. №5. 2024. С. 55–64. DOI <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-5-9> (дата звернення: 03.07.2026).

13. Мельник Я.Я., Перевертун О.В. Наукові школи як учасники правотворчої діяльності. *Нове українське прав.* Вип. 1, 2026. С. 56–64. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2026.1.7> (дата звернення: 03.07.2026).

14. Мельник Я. Плюралізм наукових шкіл права як цілісна картину правової доктрини. *Актуальні питання юридичної науки в дослідженнях молодих вчених: збірник матеріалів IV Всеукраїнська науково-практична конференція до Дня науки: Видавництво «Юридика», м. Київ, 12 травня 2026 р.* URL: <https://lawmaking.academy/molodi-naukovtsi-predstavlyu-v-instituti-vlasne-bachennya-rozvytku-yurydychnoyi-nauky/> (дата звернення: 03.07.2026).

15. Перелік наукових шкіл, які пройшли атестацію/реєстрацію у 2024 році на Науково-експертній раді Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. URL: https://asp.knu.ua/doc/Science_school/Science_school_KNU_atestation_2024.pdf (дата звернення: 03.07.2026).

16. Перелік наукових шкіл, які пройшли атестацію/реєстрацію у 2025 році на Науково-експертній раді Київського національного університету імені Тараса Шевченка згідно розпорядження №16 від 11.02.2025 року. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. URL: https://asp.knu.ua/doc/Science_school/Science_school_KNU_atestation_2025.pdf (дата звернення: 03.07.2026).

17. Полянський Є.Ю. Щодо визначення поняття правової доктрини. *Правова позиція*. № 4 (37). 2022. С. 27–30. DOI <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2022-4.4> (дата звернення: 03.07.2026).

18. Плюралізм. Електронна версія «Великої української енциклопедії». Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво» за участі Інституту програмних систем НАН України, 2015–2025. URL: <https://vue.gov.ua/%D0%9F%D0%BB%D1%8E%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%BC> (дата звернення: 03.07.2026).

19. Порядок здійснення правового моніторингу щодо підзаконних нормативно-правових актів. Постанова Кабінету Міністрів України від 17 травня 2024 р. № 574. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/574-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 03.07.2026).

20. Поліщук О.О. Етос науки: постнекласичне дослідження. *Вісник НТУУ «КПІ»*. Філософія. Психологія. Педагогіка. Випуск 3(48). 2016. С. 58–62. URL.: https://fsp.kpi.ua/wp-content/uploads/2018/09/06_Potischuk.pdf (дата звернення: 03.07.2026).

21. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24 серпня 2023 р. № 3354-IX. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text> (дата звернення: 03.07.2026).

22. Правовий моніторинг – це.../Значення терміну. *Верховна Рада України*. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/en/61211> (дата звернення: 03.07.2026).

23. Правовий моніторинг як складова правотворчої та правозастосовчої діяльності: монографія / за заг. ред. О. О. Кота, А. Б. Гриняка, Н. В. Міловської. Київ : Алерта, 2023. 268 с.

24. Правовий вимір та охорона національного багатства України: монографія / за загальною редакцією О. О. Кота, А. Б. Гриняка, Л. Ф. Купіної, В. І. Шакуна. Київ: Алерта, 2024. 320 с.

25. Онопрієнко В. Етос науки в епоху змін. *Вісн. НАН України*, 2009. № 6. С. 58–62.